

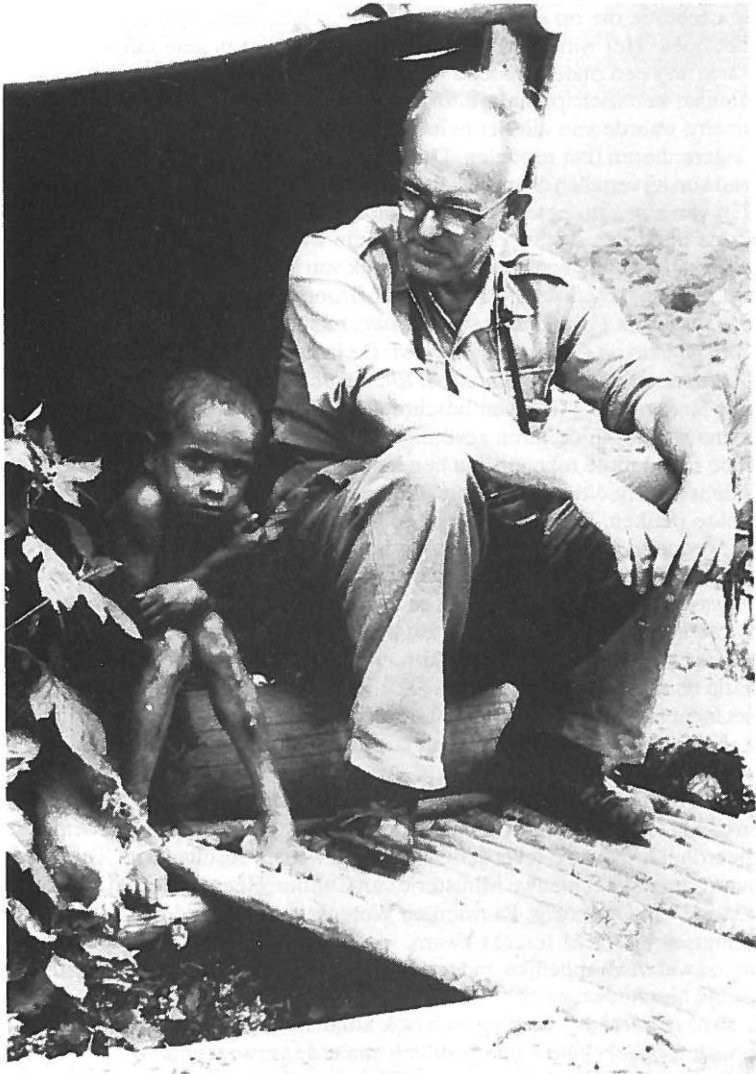
IN MEMORIAM LEO DANIEL BRONGERSMA (1907-1994)

Door: Dr. M.S. Hoogmoed, Hoofd Afdeling Vertebraten, Nationaal Natuurhistorisch Museum, Leiden.

* * *

Op 24 juli 1994 overleed op 87-jarige leeftijd prof. dr. Leo Daniel Brongersma, nestor van de Nederlandse en Europese herpetologen. Brongersma studeerde biologie in Amsterdam en zette zijn eerste schreden op het pad van de herpetologie onder leiding van de Amsterdamse hoogleraar J.K. de Jong, met wie hij samen een in Artis overleden *Varanus komodoensis* ontleedde. Dit resulteerde in zijn eerste wetenschappelijke publicatie op 20-jarige leeftijd. Van 1928 tot 1934 was Brongersma als assistent werkzaam bij het Zoölogisch Museum in Amsterdam. Vanaf 1932 is hij met een korte onderbreking in 1933 werkzaam geweest bij het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie in Leiden. Tot 1958 was hij conservator Reptilia en Amphibia, van 1936 tot 1947 was hij tevens conservator van de collectie pleistocene Javaanse fossielen ('collectie Dubois'), van 1958 tot zijn pensionering in 1972 was hij directeur van deze instelling. Na zijn pensionering nam Brongersma nog 4 jaar het directeurschap van het Rijksmuseum van Geologie en Mineralogie in Leiden waar.

In het begin van zijn loopbaan bestudeerde Brongersma verschillende diergroepen uit allerlei windstreken en beschreef verschillende nieuwe soorten, vooral hagedissen en slangen, maar ook een kikker. Salamanders heeft hij eigenlijk nooit diepgaand bestudeerd, in ieder geval heeft hij over deze groep nooit iets gepubliceerd. Al snel richtte zijn aandacht zich op de herpetofauna van het toenmalige Nederlandsch Oost-Indië, en het proefschrift dat hij op 19 september 1934 (cum laude) verdedigde, handelde over de reptielen van dit gebied en kan beschouwd worden als een aanvulling op en uitbreiding van de klassieke boeken die N. de Rooij in 1915 en 1917 publiceerde. Kort na zijn promotie richtte zijn aandacht zich op de anatomie van vooral slangen, en zijn openbare les, waarmee hij zich in 1938 als privatdocent vestigde, had dan ook als titel 'Het belang van anatomisch onderzoek voor de systematiek.' In 1954 werd hij benoemd tot lector in de Systematische Zoölogie, waarna in 1964 zijn benoeming tot Buitengewoon Hoogleraar volgde. In die periode had zijn belangstelling zich weer op een ander deelgebied van de herpetologie gericht, en sinds 1960 hield hij zich bijna exclusief bezig met zeeschildpadden. Het probleem dat hem hierbij intrigeerde waren de van oorsprong tropische zeeschildpadden die toch regelmatig op de Europese kusten aanspoelden, dood of levend. Dankzij een nauwgezet onderzoek van de literatuur en allerlei archieven op de meest uiteenlopende plaatsen in Europa lukte het hem een praktisch compleet overzicht te maken van alle zeeschildpadden die vanaf 1230 in de literatuur gerapporteerd waren. Behalve het rapporteren van deze waarnemingen probeerde hij een verklaring te vinden voor de manier waarop de verschillende soorten hier belandden. Het feit dat zijn echtgenote (Margaretha Sanders) oceanografe was, kwam hem hierbij goed van pas. Ook na zijn pensionering ging Brongersma tot vlak voor zijn dood door met wetenschappelijk onderzoek en publiceren. Hij is al met al 65 jaar actief herpetologisch werkzaam geweest en heeft in die tijd ruim 200 wetenschappelijke publicaties het licht laten zien. Het aantal door hem beschreven taxa ligt in de buurt van de 36, terwijl 13 taxa van reptielen of amfibieën, 13 andere dieren en 2 planten naar hem vernoemd zijn. Hij was erelid van verschillende buitenlandse verenigingen. Zo werd hij al in 1939, nog maar 32 jaar oud, benoemd tot Foreign Honorary Member van de American Society of Ichthyologists and Herpetologists.

Het grote publiek leerde Brongersma kennen als de leider van de wetenschappelijke expeditie naar het Sterrengebergte op Nieuw-Guinea in 1959. Over deze expeditie (de laatste Nederlandse terrestrische expeditie die op een dergelijke grote schaal werd opgezet) is uitgebreid verslag gedaan in het boek 'Het witte hart van Nieuw-Guinea', dat in vele talen verscheen.

Brongersma was een onderhoudend verteller, hetgeen ook in zijn colleges tot uiting kwam. Naast de feitelijke wetenschappelijke informatie over Vertebraten wist hij smakelijk te vertellen over de culinaire waarde van allerlei behandelde dieren. Er waren echter grenzen voor hem: hij at geen lagere dieren dan reptielen. Dus kikkerbiljetjes stonden bij hem niet op het menu. Heel beeldend kon hij vertellen over zijn 'auto-kannibalisme', de gelegenheid waarbij hij in Malakka smakelijk één van zijn zgn. petekinderen, *Python curtus brongersmai* had opgegeten.

Brongersma hield zich slechts een deel van zijn wetenschappelijke loopbaan intensief met slangen bezig, waarbij vooral anatomisch onderzoek van longen en daarmee verbonden structuren zijn aandacht hadden. Reeds in 1928 beschreef Brongersma zijn eerste nieuwe slangesoorten: *Calamaria doerianense* en *Calamaria javanica lineata*, momenteel gesynonimiseerd met respectievelijk *Calamaria lowi gimletti* en *Calamaria lowi lowi*. De laatste door Brongersma beschreven nieuwe soort was *Denisonia boschmai* (momenteel *Rhinoplocephalus boschmai*), die hij in 1964 samen met mevrouw Knaap-Van Meeuwen beschreef.

Brongersma was tot in de jaren zeventig een fervent roker van sjekkes, hij was bijna met een peuk in de mond uit te tekenen. Na een hartaanval stopte hij van de ene dag op de andere hiermee. Tijdens de expedities naar Nieuw-Guinea ontdekte Brongersma een alternatief gebruik voor afgerookte peuken. De shag werd in de bek van levende slangen gestopt, die zodoende op snelle wijze gedood werden door een overdosis nicotine. Vervolgens konden ze op de gebruikelijke wijze voor museumdoeleinden geprepareerd worden.

Als mens was Brongersma rechtvaardig en formeel, maar hartelijk en gemakkelijk toegankelijk, altijd in voor een grap of een kwinkslag. Bij het nuttigen van sterke drank placht Brongersma bijvoorbeeld met een knipoog op te merken, dat hij er naar streefde om dezelfde toestand te bereiken waarin onze dieren verkeerden, nl. 100% verzadigd met alcohol. Aangezien de geprepareerde dieren niet meer aan bederf onderhevig waren, moest alcohol wel gezond zijn! Om een verkeerde indruk te vermijden wil ik hierbij onmiddellijk stellen, dat Brongersma slechts zeer matig sterke drank gebruikte.

Als directeur zette hij zich volledig in voor het welzijn van het museum en het personeel. Zijn brieven aan Haagse, dan wel Rijswijkse ambtenaren waren berucht/beroemd om hun lengte en gedetailleerdheid, maar ze leverden vaak het gewenste resultaat op. Toen het museum in 1965 bij de vorming van het nieuwe Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, uit het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen werd gehaald en samen met veel andere Rijksmusea bij CRM terecht kwam, is het aan Brongersma's inspanningen te danken geweest, dat het wetenschappelijke onderzoek dat in het museum aan de collecties verricht werd als noodzakelijk beschouwd werd en onverminderd door kon gaan en niet als overbodige franje beschouwd werd. Daarnaast heeft hij zich ook altijd sterk gemaakt voor het opzetten van een voor het publiek toegankelijke tentoonstelling, maar de verwezenlijking hiervan (in 1997) heeft hij jammer genoeg niet meer mee mogen maken.

Op 13 oktober 1983 werd Brongersma door de Nederlandse Doelgroep Slangen (inmiddels geëvolueerd tot Europese Slangenvereniging) tot erelid benoemd. Deze benoeming werd door hem zeer gewaardeerd. Alhoewel hij vergaderingen van de Doelgroep niet bezocht, volgde hij de ontwikkeling van de Doelgroep en van het tijdschrift *Litteratura Serpantium* met belangstelling.

Het heengaan van Brongersma laat op het Nationaal Natuurhistorisch Museum een leegte achter die niet te vullen is. Hij was een vraagbaak over de geschiedenis van het museum en met name van de herpetologische collectie die ik graag en veelvuldig raadpleegde. Die mogelijkheid bestaat nu niet meer. Met hem is ook één van de laatste tijdgenoten van G.A. Boulenger, K.P. Schmidt, H.W. Parker, Doris M. Cochran, Bertha Lutz en R. Mertens heengegaan, de afsluiting

van een markant tijdperk waarin onze kennis van de herpetofauna, mede door toedoen van Brongersma, flinke sprongen voorwaarts heeft gemaakt.

De Nederlandse Doelgroep Slangen heeft met het overlijden van Brongersma haar enige erelid verloren. De naam van Brongersma zal in het herpetologisch onderzoek blijven voortleven dankzij de vele publicaties van blijvende waarde die hij op zijn naam heeft staan en in de namen van naar hem vernoemde soorten.